

Кроме того, использование дидактических игр на уроках этики помогает повысить мотивацию учеников к изучению этой дисциплины. Игры делают процесс обучения более интересным и увлекательным для детей, что позволяет им лучше усваивать материал и проявлять больший интерес к теме.

Также важно отметить, что дидактические игры на уроках этики могут быть использованы как дополнительный инструмент для развития социально-эмоциональных навыков детей. Они помогают детям научиться работать в команде, выражать свои мысли и идеи, слушать других и учитывать разные точки зрения.

Список цитируемых источников:

1. Амонашвили Ш.А. В школу – с шести лет. – М. : Просвещение, 1986.
2. Сухомлинский В.А. Проблемы воспитания всесторонне развитой личности // История педагогики в России. – М., 1999. – С. 377.
3. Макаренко А.С. Лекции о воспитании [Электронный ресурс]: Произведения А.С. Макаренко. Работы о воспитании. – Режим доступа: <http://www.makarenko.edu.ru/biblio.htm>
4. Выготский Л.С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка // Вопросы психологии. – 1966 – № 6. – С. 62–68. Дидактическая игра: подходы к терминологии различных авторов // Словари и энциклопедии на Академик [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/28607>.

УДК 811

DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-199-205

Чекеева Б. С.

Б.Бейшеналиева атындагы Кыргыз мамлекеттик маданият жана искусство университети

Чекеева Б. С.

Кыргызский государственной университет культуры и искусства имени Б.Бейшеналиевой

Chekeeva B.S.

Kyrgyz State University of Culture and Art named after B.Beishenalieva

КЫЛДУУ ЖААЧАН КЫРГЫЗ МУЗЫКАЛЫК АСПАПТАРЫНА БАЙЛАНЫШТУУ АТОЛОРДУН ЛЕКСИКА-СЕМАНТИКАЛЫК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКОВЫХ СРЕДСТВ ОТНОСЯЩИХСЯ К СТРУННЫМ СМЫЧКОВЫМ КЫРГЫЗСКИМ МУЗЫКАЛЬНЫМ ИНСТРУМЕНТАМ LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF LANGUAGE MEANS RELATED TO STRING BOW KYRGYZ MUSICAL INSTRUMENTS

Аннотация: Макалада кылдуу жаачан музыкалык аспабына жана анын бөлүктөрүнө байланыштуу атоолордун лексика-семантикалык өзгөчөлүктөрү каралды. Эмгектенүүнүн натыйжасында жаралган музыкалык аспаптын башка элдерде ар түрдүү аталыштар менен тарагандыгы берилди. Ошондой эле ансамблдик жана оркестрлик аткаруучулукка негизделген кыяктын өркүндөтүлгөн түрлөрүнүн аталыштары тууралуу маалыматтар камтылды. Атоолордун адамдын анатомиясында, күнүмдүк турмуш-тиричиликте

колдонулган буюмдардын бөлүктөрүндө учураган сөздөрдө да кездеше тургандыгы айкындалды. Кылдуу жаачан музыкалык аспабына тиешелүү тилдик каражаттардын аңчылык жана саймачылык лексикасында да пайдаланыла тургандыгы аныкталды. Атоолордун келип чыгышы салыштыруу жана окшоштурууга байланыштуу экендиги чечмеленди. Кыргыз элинин улуттук кылдуу жаачан музыкалык аспабынын кыргыз элинин жашоосундагы ээлеген ордуна токтолуу менен аткарган функциясына, формасына карата аталып калгандыгы белгиленди.

Аннотация: В статье рассматриваются лексико-семантические особенности названий, относящихся к струнно-смычковому музыкальному инструменту и его частям. Приведено, что музыкальный инструмент, созданный в результате труда, распространился под разными названиями у других народов. Также включены сведения о названиях усовершенствованных типов струнного смычкового инструмента, основанных на ансамблевом и оркестровом исполнении. Выяснено, что названия можно встретить в анатомии человека, в частях предметов, используемых в быту. Определено, что языковые средства, связанные с музыкальным инструментом кылкыяк, также используются в лексике охоты и вышивания. Интерпретированы факторы, обусловившие появление слов за счет сравнения и сравнения. Было отмечено, что национальный струнный смычковый музыкальный инструмент кыргызского народа назван по своему назначению и форме, подчеркивая его место в жизни кыргызского народа. Освещено глубокое место музыкального инструмента у кыргызов.

Abstract: The article deals with the lexical and semantic features of the names related to the bowed stringed musical instrument and its parts. It is shown that the musical instrument, created as a result of labor, spread under different names among other peoples. Also included is information about the names of improved types of bowed string instrument based on ensemble and orchestral performance. It was found that the names can be found in human anatomy, in parts of objects used in everyday life. It is determined that the language means associated with the musical instrument kылкыяк are also used in the vocabulary of hunting and embroidery. The factors that caused the appearance of words due to comparison and comparison are interpreted. It was noted that the national stringed bowed musical instrument of the Kyrgyz people was named according to its purpose and form, emphasizing its place in the life of the Kyrgyz people. The deep place of the musical instrument among the Kyrgyz is illuminate

Негизги сөздөр: кылкыяк, музыкалык аспап, чара, баш, капкак, кулактары, тепке, жаа, кыл, музыка

Ключевые слова: кылкыяк, музыкальный инструмент, корпус, головка, дека, колки, подставка, смычок, струна, музыка

Keywords: kыл кыяк, musical instrument, frame, head, soundboard, tuning pegs, stand, bow, string, music

Кыл кыяк музыкалык аспабы байыркы музыкалык аспаптардын катарына кирет. Телеберүү жана радио тармактарындагы улуттук мүнөздөгү берүүлөрдө кыл кыяктын үн коштогон музыкасынын байма-бай берилиши булл музыкалык аспаптын кыргыз элинин нечен кылымды карыткан кыргыз элинин дүйнөсүндө орчундуу орунду ээлегенинен кабар берет. Бир сомдук кыргыз улуттук валютасынын аркасына комуз менен кыл кыяктын сүрөтү түшүрүлгөн. Жаанын көрүнүшүн элестүү берген кылдуу жаачан кыл кыяк музыкалык аспабынын жаа жыгачы мергенчиликте пайдаланылган жаа жыгачынын ассоциациясы. Эл

арасындагы “Кыздууүйдө -кыякчы, кымыздуу үйдө – аякчы” деген элдик макал аркылуу кыл кыяктын кыргыз элинин турмушунда терең орун алганын көрүүгө болот.

Т.М.Джани-заде кыяк сөзүнө жакын вариант болуп эсептелген гиджак аспабынын тууранды сөз менен байланышта экендигин жазса (Джани-заде Т. М., 2013. 128), С.Субаналиев ал аспаптын кыяк аспабы менен жакындыгы бар экендигин белгилеген (Субаналиев С., 1989, 81–88.). Филология и.д. Б.Ж.Усмамбетовдун эмгегинде кыл кыяк сөзүнө байланыштуу атоолор берилген [Усмамбетов, 2016, 106-301]. Ошондой эле Т.К.Шакенбаеванын жана А.Биялиевдин эмгектеринен кылдуу жаачан музыкалык аспабына байланыштуу атоолорду көрүүгө болот [Шакенбаева, 2010, 142.; Биялиев, 1967, 57]. Кыл кыяк аспабы башка элдерде да учурайт. Кыл кыяк менен катар зым кыяк аспабы да байыркы музыкалык аспап. Кыяктын бул эки түрү башка элдерге тараган. Кыл кыякта эки кыл бар болсо, зым кыякта төрт кыл. Зым кыяктын кылдары зымдан жасалып, үнү ачык жана тунук. Зым кыяк музыкалык аспабы азыркы учурда сейрек болсо да кездешет. Зымкыяк Памирде, Афганда, Бадахшанда жана Кыргызстандын түштүгүнүн кээ бир жерлеринде кездешет, аны кээ бир учурларда *кыжак* (*гыпчак*) деп да аташкан. Казак элинде *кобиз* же *кыл кобыз* деп кылдуу жаачан аспапты аташса, кыргыз элинде комуз деп үчкылдуу чертме музыкалык аспапты айтышат. Кыл кыякты айрым учурда кыяк деп айтышат. Синтаксистик жол аркылуу кыл кыяк, зым кыяк аталыштары пайда болгон.

Кылкыяк / кыяк. Кыл кыяк – улуттук кылдуу, жаалуу музыкалык тартма аспап. *Бирок досум, кыл кыяктай дирилдеп, Кыз-келиндин жүрөгүнө бүткөмүн* (Кулумбаев) [5: 151-б.] Кыяк – эки жагында баскычтары, ортосунда көрүк сыяктуу бүкмөлөнтүп жасалган бөлүгү бар, абанын жардамы менен ойнолуучу музыкалык аспап. *Комузун чертип окшотуп, кыягын тартып боздотуп* (Тоголок Молдо). Экинчи мааниси кыл кыяк, гармонь, ооз кыяк дегендин ордуна колдонулуучу жалпы сөз [5: 170-б.]. Кыл кыяк сөзүнүн составындагы кыяк сөзү кылдуу жаачан музыкалык аспап сөзүнүн маанисин да, ошону менен катар азыркы учурда ойнолуучу аккордеон деген маанисин да берет.

С.Субаналиев кыяк сөзү менен гиджак сөзүнүн жакындыгы бар экендигин, Ош аймагынын түштүк-батышындагы “ичкилик” аттуу кыргыз этникалык тобу байыркы учурдан бери түрк, иран элдери менен тыгыз байланышта жашап келерин, ошону менен бирге алар «кыжак» сөзүн пайдаланарын белгилеген [8, 85-б.]. Ал эми гиджак (гыджак, гыржак, гижак) деген сөз өзбек, тажик, каракалпак, түркмөн, уйгур элдеринин кылдуу музыкалык аспаптарынын аталышы. Кыяк сөзүнө тыбыштык жактан жакын болгон гиджак сөзүнүн этимологиясы тууралуу Т. М. Джани-заде түркмөн маданиятын изилдөөчү Ш.Гуллыевдин жана уйгур маданиятын изилдөөчү С.Кибированын иликтөөлөрүнө таянып, гиджак аспабынын аталышы түрк-огуз тилинен келип чыккандыгын, ошондой эле гиджак аталышына жакын болгон түркмөнчө “*гыжсамак*” жана уйгурча “*геж*” сөздөрү “*кыйчылдаган*” деген маанисин билдире тургандыгын жазган [2, 128-б.]. Ал эми Г.Юссуфи иран тобуна кирген тажик тилиндеги гиджак деген лексемага “*гидж кардан*” деген этиш сөзүн байланыштырып, анын семантикасы “аралап кесүү, тааруу, кыйкылдатуу, чыйылдаган үн чыгаруу” (пилить, пиликать, издавать резкие пронзительные звуки) деген маанисин бере тургандыгын белгилеген [7, 148-б.].

Тыбыштык формасы боюнча кыяк сөзү менен гиджак сөзү окшошуп кетет. Кыл кыяк музыкалык аспабы гиджак сөзүнүн мааниси туондургандай, аралап кескендей чыйылдаган добуш чыгаргандыгы маалым. Кыргыз тили *жчыл* эмес, *йчыл* болгондуктан кыяк деп аталып калышы толугу менен мүмкүн. Кыяк / кыжак деген аталыш мергенчиликке жана чыгарган

добушу менен байланыштуу деген ойго толугу менен кошулабыз. Себеби аспаптын келип чыгышы көптөгөн адабияттарда, “Коркут ата” баянында да мергенчиликке байланыштуу экендиги берилген. Ал эми чыгарган үнү боюнча чындыгында чыйылдаган, кыйкылдаган добуш берери талашсыз.

XX кылымдын 30-жылдарынан кийин зым кыяк музыкалык аспабы калыпка келтирилип, булл музыкалык аспаптын негизинде ансамбль жана оркестрлик аткарууга ылайыкташтырылган кыяктын өркүндөтүлгөн түрлөрү (бас кыяк, контрабас кыяк) иштетилип чыгат.

Бас кыяк сөзүнүн составындагы **бас** сөзүнүн мааниси эркектин коңур чыккан жоон үнү, ушундай үнү бар ырчы деген маанини туюндурат. Ал эми экинчи мааниси жоон үн чыгаруучу кылдуу же үйлөмө музыкалык аспап деген маанини берет [4:203-б.]

Бас кыяк сөзүнүн составындагы **бас** сөзү bass (анг.бейс), baß(нем.бас), basse (франц. тилинен бас), bassa(итал.басса) формасында болуп көптөгөн тилдердин лексикалык курамында кездешет. Берген маанилери: Бас 1. Эркектердин үнү (мужской голос). 2. Көп үндүү музыкалык чыгармалардагы эң төмөнкү партияда (самая низкая партия многоголосного музыкального сочинения). 3. Төмөнкү регистрдеги жалпы музыкалык аспаптардын аталышы (общее название музыкальных инструментов низкого регистра) [3. б. 26-27].

Контрабас кыяк сөзүнүн составындагы **контрабас** сөзү өтө басыңкы үн чыгарган, бирок көлөм жагынан чоң келген, кылдуу музыкалык аспап деген маанини туюндурат (КТТС.Экинчибөлүк, Б.:Салам, 2016,11). Кыргыз улуттук музыкалык аспаптарынын ичинен зым кыяктын оркестрге ылайыкташтырылып иштетилгендендей түрлөрүндөй (бас кыяк, контрабас кыяк), чертме кылдуу комуз музыкалык аспабынында бас комуз, контрабас комуз деген түрлөрү бар.

Кыл кыяктын бөлүктөрү: кылдары, жаргагы (териси), чарасы, моюну, башы, капкагы (бети), кулактары, тэги / тепкеси, куткуну, жаа жыгачы, жаасынын кылы.

Баш (кыл кыяк музыкалык аспабынын башы). Кыл кыяктын жогору жагындагы жери. Баш сөзү кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө төмөнкүдөй маанини берет: адамдын, жалпы эле жаныбарлардын көз, мурун, ооз, кулак, мээ орношкон дене мүчөсү. *Эсен унчукпай гана башын ийкеди да, Жуманын артынан басты (Жантөшев). Таякчан, көпчүлүгү көз айнекчен, Кашка баш чекелери бир карыштап(Токомбаев) [КТТС, 2019, 210]*

Баш сөзүнүн метафоралашкан маанилери: ашкана башы, аяк кап, жабык баш [10. 142-б.].

Кулак (кыл кыяктын кулагы). Кыл кыяктын жогорку жагындагы кылдарды бурап калыпка келтире турган жери. Кулак сөзүнүн кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө төмөнкүдөй маанилери берилген: Кыргыз тилиндеги негизги мааниси адамдардын, жаныбарлардын угуу мүчөсү. *Чынбы кулак укканы, Ата деген үнүңдү(Бөкөнбаев). Күркүрөп жаткан дайранын, Кулагың тунат шарына(Бөкөнбаев). // Угуу сезими, бир нерсенин дабышын сезүү, кабыл алуу мүмкүндүгү. Айткан сөздү угузбай, Кулакты алды карылык(Токтогул) [5: б. 86,87].*

Кулак сөзүнүн метафоралык семантикасынын кеңейишинен улам *камчынын, мылтыктын кулагы* деген маанилер пайда болгон.

Кулак. Кушмач ээринин кашындагы ачакей жери. Он кулак: Камчынын оң кулагына илип кой. Сол кулак. Тизгинди сол кулака каңтар.[9: 18-б.]

Аңчылык терминине байланыштуу кара мылтыктын дары куйган жери, кара мылтыктын от алдыруучу кулагы сыяктуу маанилерди камтыйт[1: 57-б.]

Касымбек Сейдакматовдун кулак сөзүн *ук-ул-ак* деген бөлүктөрдөн куралышын божомолдоп, булл сөз угуучу деген маанини бере тургандыгын белгилеген [Сейдакматов, 2005, 54]. Чындыгында кулак лексикалык бирдигинин семантикасы УК деген этиш сөзү менен тыгыз катышта.

Моюн (кыл кыяктын моюну). Кыл кыяктын жогорку жагындагы баш бөлүгүнүн астыңкы жери. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө моюн деген сөз денени, тула бойду баш менен бириктирип турган бөлүгү деген маанини туюндурат. *Кара моюн ак эчки Эркелетти эгизди*(Токомбаев). *Кишимжан укурук моюн калем каш, Кундузга окшошолоң чач* (“Олжобай менен Кишимжан”). Ал эми экинчи мааниси идиштердин ооз жагына жакын ичкерээк келген жери деген семантиканы берет. *Кумгандын моюну*[5: 225-б.]. Кыл кыяк улуттук кыргыз музыкалык аспабынын моюнундай, комуз музыкалык аспабында да моюн баш менен чаранын бириккен жерине келет.

Кыл (кыл кыяктын кылдары). Кыл кыяктын кол менен чертилгенде добуш чыгара турган кылдары. Кыл сөзү кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө төмөнкүдөй берилген: 1. Жалдын, куйруктун ж.б. жоонураак келген айрым талы жана алардын жалпы аты. *Кыл чайнап, балбан Тиштээк кайраттанган* (Маликов). *Кыл аркан. Кыл чылбыр*. 2. Жалпы эле жүн, териден түшкөн жүн. *Кийим илгичтеги чапанынын суусун силкип, кыл-сылын тазалап кайрадан илип койдум*(Каимов). *Султаның Табыл унчукпайт, Оң колун карап ыргытып, Бир тутам буурул кыл таштайт*(“Эр Табылды”). 3. Музыкалык аспапта (комуз, балалайка ж.б.) тагылуучу ичегиден, сымдан жасалган жипче. *Үч буроо, жалгыз тээк, үч кыл комуз* (Осмонов). *Асан карыя комузунун кылын саал чыңап, тээгин жогору жылдырып койду* (Токомбаев) [5:150-б.].

Кыл кыяктын кылы экөө болсо, зым кыяк, бас кыяк жана контрабас кыяк төрт кылдуу. Ал эми чертме кылдуу комуз музыкалык аспабы үч кылдуу. Аспаптагы добуштун чыгышы, акырын же кату үн чыгарганы кылдарына байланыштуу болот. Эки кылдуу кыл кыяктын кылдары жылкынын куйругунан даярдалса, төрт кылдуу зым кыяктын кылдары зымдан жасалат. Ошондой эле кыл кыяктын жаа жыгачынын да кылы бар.

Капкак (кыл кыяктын капкагы (бети). Кыл кыяктын үстүндөгү тактайча. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө капкак сөзүнүн төмөнкүдөй маанилери берилген: 1. Идиштин же оозу жабыла турган башка нерсенин жаап коюуга ылайыкталып жасалган үстүнкү бөлүгү, жапкычы. *Жер очокту каздырып, Жез капкактуу казандан, Жетимишин астырып*(“Манас”). *Үкөктүн, сандыктын капкактарын жаап, кулпусун бекитип коёр киши табылбаган экен да!* (“Ала-Тоо”). Дагы бир мааниси комуз, кыл кыяк сыяктуу музыкалык аспаптардын чертиле турган жаккы бөлүгүндөгү көндөйдүн үстүнө орнотулган жука тактайча. *Комузунун капкагын, Сындырып сала таштады*(“Мендирман”). *Сомдоп алган комузум, капкагы калың карагай*(Токтогул). [КТТС, 2019, 696]. Бул лексема Махмуд Кашгаринин сөздүгүндө қабгақ формасында кездешип, қабгақ - капкак, саадакты жапкан капкак маанисинде айтылат [6. 811-б.].

Чара (кыл кыяктын чарасы). Кыл кыяктын арткы тегерек жери. Кыргыз тилиндеги түшүндүрмө сөздүктө төмөнкүдөй маанилери берилген: 1. Тамак-аш салуу же куюу үчүн колдонулуучу ар кандай металлдардан жасалган, ооз жагы жайык келген тегерек чуңкур идиш. *Казандагы эт булоолонуп чарага түшкөн учурда, бирөө туруп кол жуудура баштады*(Убукеев). 2. Казанактын (мүрзөдө) ооз жагындагы чуңкур. 3. аңч. Капкандын бардык тетиктерин бириктирип турган эң астыңкы тегереги. 4. Комуз менен кыл кыяктын арткы тегерек оюгу. 5. диал. Ээрдин көчүк жагы [5: 640-б.].

Тээк / тепке (кыл кыяктын тэги / тепкеси). Кыл кыяктын кылдарды бириктирип кармап турган жери. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүндө **тээк / тепке** сөзү комуздун кылдарын чертүүгө ылайыктап көтөрүү үчүн кылдардын алдына туурасынан коюлган кичинекей жыгач тээк деген маанини билдирет. *Комуздун тепкеси арчадан жасалган.* Экинчи мааниси апийим өсүмдүгүн ж.б. отоо чөптөрдөн арылтып отоо, чабуу үчүн колдонулуучу узун саптуу чапкыч, кичинекей кетменче, чанжы. [КТТС, 2019, 482]

Тээк сөзү төмөнкүдөй сөз тизмектеринде кездешет: капкандын тетиги, чолок боо менен узун бону бириктиргент ээк, эркек тээк, ургаачы тээк, тээкташ.

Жаргак (кыл кыяктын жаргагы (териси). Жаргак сөзүнүн кыргыз тилиндеги негизги мааниси жүнү жыдытылып, ийленген майда жандыктын (көбүнчө кой-эчкинин) териси маанисин туюндурат. *Териси жаргактан, Тегирмендей тамдарын* (Тоголок Молдо) [КТТС, 2019, 470].

Куткун (кыл кыяктын куткуну). Кыл кыяк аспабынын куткунудеп комуз музыкалык аспабындай кылдардын байланып турган жери аталат. Куткун- куюшкандын эрге байлануучу жери. *Керез ...куюшкандын куткунунан алып, ... минейин дегенде карагер ... секирди* (Бейшеналиев) [КТТС, 1969, 366].

Кыл кыяктын жаа жыгачы. Жаа –кылдуу музыкалык аспаптардан добуш алууга ылайыкталган шайман. Ал жыгач саптан жана ага тартылган кылдан турат. Жаа жыгач сөзүнүн составындагы жыгач сөзү М.Кашкардын «Түрк тилдеринин сөздүгү» эмгегинде *йыгач* деген формада учурайт [М.Кашкари, 2011, 57-65].

Кылдуу жаачан музыкалык аспап жана анын бөлүктөрүнө байланыштуу лексикалык бирдиктердин маанилерине токтолсок, адамдын дене мүчөсүнө, айланадагы заттарга, аңчылыкка байланыштуу сөздөр менен аталгандыгы, ошону менен бирге бул аталыштар кыргыз улуттук музыкалык аспаптардын башка түрлөрүндө да учурай тургандыгын көрүүгө болот.

Демек, кылдуу жаачан музыкалык аспабына жана анын бөлүктөрүнө байланыштуу атоолордун чыгышы адамдын формасына, айланасын курчаган ар түрдүү заттарга, көркөм ой жүгүртүүгө, ошондой эле мергенчиликке байланыштуу аталгандыгы айкындалды. Ал эми “кыяк” лексемасынын этимологиясы *аралап кескендей чыйылдаган/ кыйкылдаган* деген мааниге жакын экендиги, чыгарган добушу да бул маани менен катышы бар экендиги аныкталды.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Биялиев А. Аңчылык терминдердин кыргызча-орусчасөздүгү. Ф.:Илим,1967. -106 б.
2. Джани-заде Т. М. Музыкальная культура Русского Туркестана: по материалам музыкально-этнографического собрания Августа Эйхгорна, военного капельмейстера в Ташкенте (1870–1883 гг.): каталог-исследование / М-во культуры РФ, Всерос. музейное об-ние музыкальной культуры им. М. И. Глинки. М.: ВМОМК им. М. И. Глинки, 2013. 336 с. :цв. ил., табл. 128 стр.
3. Крунтяева Т., Молокова Н., Ступель А. Словарь иностранных музыкальных терминов. – 2-е изд. -Л.:Музыка, 1977. -151 с.
4. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (КТТС). I бөлүк. Ч.Айтматоватын. Тил ж-а адабият ин-ту КР УИА; А.Акматалиевдин жалпы ред. астында; Түз.:И.Абдувалиев, А.Кыдырманбетова, Ж.Семёноваж.б. -Б.: “Полиграфбумресурсы”, 2019. -799 б.

5. Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгү (КТТС). II бөлүк. Ч.Айтматоватын. Тил ж-а адабият ин-ту КР УИА; А.Акматалиевдин жалпы ред. астында; Түз.:И.Абдувалиев, А.Кыдырманбетова, Ж.Семёнова ж.б. -Б.: “Полиграфбумресурсы”, 2019. -799 б.
6. Махмуд Кашгари «Түрк тилдеринин сөздүгү» [текст] \ Кыргыз тилине которгондор: Т.Токоев, К.Кошмоков, I т. – Бишкек, 2011. – 811 б.
7. Музыкальные инструменты: энциклопедия / науч. ред. М. В. Есипова, О. В. Фраёнова, Ю. И. Неклюдов. – М.: Дека-ВС, 2008. 148 стр.
8. Субаналиев С. Генезис термина «кыяк» (К проблеме комплексного изучения киргизского инструментального фольклора) // Народная музыка: история и типология: памяти профессора Е. В. Гиппиуса (1903–1985): сб. науч. тр. / Ленингр. гос. ин-т театра, музыки и кинематографии им. Н. К. Черкасова; ред.-сост. И. И. Земцовский. Л.: ЛГИТМИК, 1989. 85 стр.
9. Усмамбетов Б.Ж. Кыргыз тилиндеги материалдык-маданиятка тиешелүү сөздөрдүн теги жана лексика-семантикалык өзгөчөлүгү: Окуу куралы. -Б.:БГУ, 2010. -44 б.
10. Шакенбаева Гульзат Кыдырмаевна. Кыргыз тилиндеги саймачылык өнөрүнүн лексикасы: Филол. илим. канд. дис.: 10.02.01. Илим. жет.: Б.Ш.Усубалиев; БГУ.-2010. -160 б.

УДК 378.095:37.013(575.2)(04)

DOI 10.58649/1694-8033-2023-2(114)-205-210

Юнусова В.Р.

Ж. Баласагын атындагы КУУ

Юнусова В. Р.

КНУ им. Ж. Баласагына

Yunusova V. R.

KNU J. Balasagyn

**ЧЕТ ТИЛ САБАКТАРЫНДА БИЗНЕС ОЮНДАРЫН КОЛДОНУУНУН
ПСИХОЛОГИЯЛЫК-ПЕДАГОГИКАЛЫК НЕГИЗДЕРИ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ДЕЛОВЫХ ИГР НА
УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF THE USE OF BUSINESS
GAMES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS**

Аннотация: Макала чет тил сабактарында бизнес оюндарын колдонуу процессинде психологиялык-педагогикалык негиздерди ачууга арналган. Контексттик окутуу жаатында орус жана ата мекендик изилдөөчүлөрдүн теориялык изилдөөлөрдүн негизинде окутуунун активдүү методдорунун арасында бизнес оюндарынын теориялык негиздери жана өзгөчөлүктөрү аныкталды. Практикалык сабактардын натыйжасында автор бизнес оюндарынын илимий-методикалык маанисин жана аларды чет тилдерди, атап айтканда немис тилин окутууда колдонуу жолдорун ачып берет. Макалада автор тарабынан иштелип чыккан бизнес оюн жана аны чыныгы билим берүү процессинде колдонуу тажрыйбасы сүрөттөлөт. Ошондой эле бул жерде педагогикалык жараянына бизнес-оюндарды киргизүү натыйжалары жана психологиялык-педагогикалык жана дидактикалык мааниси жана